

economic conditions and internal which are formed directly in the environment of a family.

In article the main reasons which directly influence the Ukrainian family are designated, and, as a result, cause a significant amount of the negative phenomena from which the phenomenon of a biological and social orphanhood quickly extends. The reasons for which children remain without parental care and education, different, but a consequence one - the child gets rid a constitutional right on family education therefore in many respects the further destiny of orphan children depends on the relation to this problem as societies, and the states.

For prevention of appearance of social orphans and ensuring mental health is offered to change policy in the field of preparation of youth for paternity, training of parents to carry out the functions in questions of education of children and cares of them, explanations of responsibility of parents for education of law-abiding citizens of our state.

Key words: orphans, orphanhood, social orphanhood, early social orphanhood, social orphans, education, dysfunctional family, social and psychological factors.

Отримано 20.04.2015 р.

УДК 37.017.92

А. А. Рідкодубська
anna.redkodubskaya@mail.ru

РОЗВИТОК МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДІТЕЙ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА

Рідкодубська А. А. Розвиток моральних цінностей дітей у творчій спадщині Григорія Ващенко. Стаття присвячена розгляду основних методів розвитку моральних цінностей дітей у творчій спадщині Григорія Ващенко. В роботі здійснюється аналіз філософських, педагогічних, поетичних творів Григорія Ващенко з метою виокремлення поглядів вченого на розвиток моральних цінностей дітей. В роботі акцентується на те, що багато науковців зосереджують увагу на актуальності поглядів Г.Ващенко, а саме А. Алексюк, Г. Васянович, О.Гентош, О. Коваль, А. Погрібний, А. Бойко, А. Марушкевич, М.Стельмахович, Б. Ступарик, О.Субтельний та інші. Аналізуючи

науковий доробок Г. Ващенко, автор приходиться до висновку, що вчений розумів процес розвитку моральних цінностей дітей як надзвичайно складне та відповідальне завдання, і тому закликав враховувати досвід навчально-виховної системи України від початку її існування до сучасних перетворюючих змін. В ході аналізу педагогічних творів вченого доводиться пріоритетність етнічного патріотизму як цільового компоненту навчально-виховного процесу з метою розвитку моральних цінностей дітей. Український виховний ідеал, за Г.Ващенко, включає в себе християнський виховний ідеал в його історичних і національних формах та загальнолюдський, що також має свою християнську основу. В ході дослідження доводиться, що розвиток моральних цінностей дитини вчений пов'язує з передачею від покоління до покоління національних традицій, культурної спадщини, моральний закон творення добра і боротьба зі злом, пошук правди і справедливого ладу.

Ключові слова: моральні цінності, моральне виховання, навчально-виховний процес, виховний ідеал.

Редкодубская А. А. Развитие нравственных ценностей детей в творческом наследии Григория Ващенко. Стаття присвячується розгляду основних методів розвитку нравственных цінностей дітей в творчому наслідуванні Григорія Ващенко. В роботі здійснюється аналіз філософських, педагогічних, поетических творів Григорія Ващенко з метою виявлення поглядів вченого на розвиток нравственных цінностей дітей. В роботі акцентується на тому, що багато вчених в своїх наукових дослідженнях доводять актуальність поглядів Г.Ващенко, а саме А. Алексюк, Г. Васянович, А.Гентош, А.Коваль, А. Погребной, А. Бойко, А. Марушкевич, Н.Стельмахович, Б.Ступарик, А.Субтельный і інші. Аналізуючи наукове наслідування Г.Ващенко, автор приходиться до висновку, що вчений розумів процес розвитку нравственных цінностей дітей як надзвичайно складне і відповідальне завдання, і тому закликав враховувати досвід навчально-виховної системи від початку її існування до сучасних перетворюючих змін. В ході аналізу педагогічних творів вченого доводиться пріоритетність етнічного патріотизму як цільового компонента навчально-виховного процесу з метою розвитку нравственных цінностей дітей. Український виховний ідеал, в педагогічних роботах Г.Ващенко, включає в себе християнський виховний ідеал в його історичних і національних формах і загальнолюдський, що має свою християнську основу. В ході дослідження доводиться, що розвиток нравственных цінностей дитини вчений пов'язує з передачею від покоління до покоління національних традицій, культурної спадщини, моральний закон творення добра і боротьба зі злом, пошук правди і справедливого ладу.

наследия, закона творения добра и борьбы со злом, поиск правды и справедливости.

Ключевые слова: нравственные ценности, нравственное воспитание, учебно-воспитательный процесс, воспитательный идеал.

Постановка проблеми. У сучасних умовах Україна переживає докорінну зміну підходів до освіти та соціокультурної політики в цілому, освіта й виховання переорієнтовуються на розвиток особистості, її можливостей і якостей. Реформування Української держави вимагає повернення народові власної культурно-педагогічної спадщини, яка і досі відчужена й недостатньо вивчена. Потреба розбудови національної системи освіти і виховання зумовили зростання інтересу до педагогічної спадщини українських педагогів як важливого джерела розвитку сучасної теорії та практики науки в цілому. Сьогодні особлива увага науковців зосереджена на ідеях, поглядах, концепціях тих педагогів, відкриття та вагомні здобутки яких ігнорувала авторитарна система. До таких педагогів належить Григорій Григорович Ващенко (23.04.1878 – 02.05.1967).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з творчою діяльністю та педагогічним доробком Григорія Ващенка, займають помітне місце серед наукових розробок науковців. Основні наукові праці, що розкривають його педагогічну діяльність і погляди, в українській науково-педагогічній літературі почали з'являтися після проголошення незалежності України, з переданням частини архіву, що розкривала діяльність української еміграції, з Мюнхена до Києва. Значну кількість фактологічного матеріалу з життя та науково-педагогічної діяльності видатного педагога містять роботи А. Алексюка, Г. Васяновича, О. Гентош, О. Ковалю, А. Погрібного. Наукові розвідки А. Бойко, А. Марушкевич, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, О.Субтельного акцентують увагу на актуальності трансформації ідей Г.Ващенка в сучасну навчально-виховну систему. Проте на сьогодні вивчення спадщини педагога з питань освіти і виховання не є завершеним, зокрема бракує досліджень, де цілісно розглядалися б проблеми розвитку моральних цінностей дітей

Метою статті є опис та обґрунтування основних ідей Григорія Ващенка з проблеми розвитку моральних цінностей дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення науково-педагогічних та філософських праць Григорія Ващенка дає нам змогу сформулювати ідеал виховання, який став наріжним каменем його світосприйняття – “служба Богові та Україні”. Традиційним ідеалом, на його думку, є той, що «витримав іспит історії, найбільше відповідає психології народу та його призначенню, увійшов у психіку народних мас, знайшов відображення в народній творчості і в творах кращих митців та

письменників, які стали духовними провідниками свого народу» [1, с. 23].

Визначаючи активну громадську, національно-патріотичну позицію, необхідно відмітити ще й велику та різнобарвну літературну творчість збірка «Пісня в кайданах» (1907), п'єса «Сліпий» (1910), збірка «До ґрунту» (1912), II ч. збірки «До ґрунту» і II ч. повісті «Сміх природи» (1928)).

Г. Ващенко як письменник отримав схвальну оцінку від вимогливих та авторитетних митців і критиків того часу, зокрема М. Вороного та М. Шаповала. Літературно-художню творчість Г. Ващенка було позитивно відзначено в журналах «Літературно-науковий вісник», «Українська хата», в газеті «Рада» (відгуки І. Франка, С. Єфремова, О. Пчілки). Згадані твори Г. Ващенка, а також оповідання «Узько, темно», «Кара», «Мрії і дійсність», насичені соціально-психологічними роздумами про життя простих людей. Твори, які увійшли до збірки «До ґрунту», пов'язані однією провідною ідеєю – поверненням людини до рідної землі, народного життя.

На основі аналізу праць вченого можна стверджувати, що Г. Ващенко розумів процес розвитку моральних цінностей дітей як надзвичайно складне та відповідальне завдання, і тому закликав враховувати досвід навчально-виховної системи України «за часів царату», в часи «більшовицького панування» та в короткий і яскравий період «ренесансу української освіти та шкільництва», який припадав, за визначенням самого педагога, на 1917–1923 рр. Також Г. Ващенко вважав, що багато корисного можна творчо використовувати для національної освітньої системи, проаналізувавши та дослідивши системи освіти Західної Європи та Америки. Розробляючи ідеал виховання для українців, Г. Ващенко вивчив і використав у своїх теоретико-педагогічних розвідках досвід людства в галузі виховання, тому його концепція виховання постає водночас і національною за духом, і загальноєвропейською за критеріальним відбором технологій впливу на формування моральних цінностей особистості. Уже в середині ХХ ст. він наголошував, що для розуміння національного виховного ідеалу треба послуговуватися знанням загальноєвропейських канонів, оскільки Україна – частина Європи.

Ще однією яскравою виховною ідеєю творів педагога був етнічний патріотизм. Свою концепцію виховання українця-патріота вчений розробив у 40-х – на поч. 60-х років ХХ ст. в умовах еміграції. Її основні складові, за деяким винятком (акцентування педагогом уваги на необхідності збройної боротьби за незалежність та формування інвективної, часом необ'єктивної оцінки радянської дійсності), є універсальними за характером і не втратили свого значення і за умови входження України в сучасне реформаційне русло. За Г. Ващенком

етнічний патріотизм полягає у «відстоюванні рідної мови, формуванні патріота на основі виховання любові до Батьківщини і прагнення її незалежності» [1, с. 98].

Освітню систему Г. Ващенко вважав за необхідне будувати, поєднуючи чотири компоненти виховання: морально-релігійне та естетичне; національно-патріотичне; інтелектуальне; фізичне. Єдність компонентів педагогічного процесу вчений порівнював із єдністю психіки людини, виділяючи напрями гармонійного виховання людини, завдяки яким можна максимально ефективно зреалізувати освітню мету: розумове виховання, моральне, патріотичне, естетичне, фізичне, виховання волі й характеру, виховання мовної культури.

В основу виховання української молоді Г.Ващенко ставить загальнолюдські цінності. До них належать: «закон про творення добра і боротьби зі злом, шукання правди і побудова справедливого ладу, заснованого на плеканні любові і краси» [1, с. 55]. Український християнський виховний ідеал, за Г.Ващенко, включає в себе біблійний виховний ідеал в його історичних і національних формах та загальнолюдський виховний ідеал, що також має свою християнську основу. Г.Ващенко будує виховний ідеал українця на таких головних принципах: християнської моралі й української духовності, що розвинулась протягом нашої історії. Це той ідеал, що витримав випробування історії, відповідає психології народу, ввійшов у психіку народних мас, відбитий у народній творчості та в творах кращих митців і письменників. Як зазначає Г.Ващенко, «виховний ідеал українця криється у пісенній традиції українського народу, в його літературі, християнській вірі та історичному минулому » [1, с. 73]. Мета національного виховання молодих поколінь – формування національної самосвідомості молоді. Прояви суспільної свідомості осмислюються особистістю і вибірково долучаються до системи детермінації особистісного розвитку індивіда, впливаючи на формування його світогляду, ціннісних орієнтацій, ідеалів, мотивів, внутрішніх суб'єктивних наставлянь до явищ об'єктивного світу. Основою національної самосвідомості є: «свідомість нації, а саме: усвідомлення народом власної гідності, традиційних цінностей культури, потреби власного розвитку» [1, с. 53]. Це також усвідомлення своєї історичної долі, місця у системі духовного, економічного, політичного життя народів світу – в системі загальнолюдських суспільних відносин. У родині, навчально-виховних закладах виховується любов до рідної мови, повага до свого роду, народу, його історії й культури. Проте нехтування національними почуттями, яке тривалий час культивувалося в суспільстві, брак цілісної системи виховних впливів на молоде покоління, призвели до змін у суспільній свідомості й негативних тенденцій у сімейно-побутовій культурі, громадському житті, шкільній практиці.

Традиційний європейський виховний ідеал Г. Ващенко будує на засадах гармонійного розвитку людини. Гармонійність він розуміє «...не як розвиток всіх властивостей людини до однакового рівня, а як певну цілість, при якій кожна здібність посідає в особі те чи інше місце в зв'язку з роллю її в нашому житті й діяльності. Людину можна визнати за гармонійно розвинену лише при тій умові, коли якась властивість її посідає центральне місце в її психічному житті і відіграє роль стрижня, навколо якого органічно об'єднуються особисті властивості людини» [1, с. 183]. Визнаючи такою властивістю українця відданість Богу і Батьківщині, Г. Ващенко вважає головним у розвитку моральних цінностей: «переконання, світогляд, ідеали, прагнення, інтереси, бажання. Служба Батьківщині наказує підкоряти свої інтереси потребам українського народу» [1, с. 177]. Педагог обґрунтовує необхідність виховання молоді «...так, щоб для неї на першому місці стояли обов'язки, а потім уже права; щоб кожна молода людина в першу чергу мала задоволення з того, що вона посідає в суспільстві те чи інше керівне становище, так і з того, що вона чесно виконала свої обов'язки. Таку свідомість слід виховувати в молоді ще з дитинства» [1, с. 179].

Розвиток моральних цінностей дитини Г. Ващенко пов'язує з передачею від покоління до покоління національних традицій, культурної спадщини. Проте педагог застерігає, що мало дитині дати знання, мало з нею розмовляти про минуле і майбутнє, адже крім слова, потрібне ще й діло. Головне, щоб учні брали активну участь у навчально-виховному процесі під керівництвом педагогів. Визначаючи основне завдання педагогів, Г. Ващенко підкреслював, що воно полягає в підготовці людей, які могли б служити своїми знаннями й працею Батьківщині. Основним структурним елементом виховної системи він вважав розумове виховання, наступним елементом - моральне. Ціль керівника виховного процесу полягає в тому, щоб традиційні ідеали, які пройшли випробування протягом століть, відновити і реалізовувати відповідно сучасних умов. З моральним вихованням міцно пов'язане виховання волі і характеру. Найважливішою рисою вольової людини є принциповість і здібність чітко поставити перед собою мету. Визначивши її, вольова людина прикладає всіх зусиль, щоб досягнути її. Ось чому важливими для людини є любов до праці і працездатність. Велике значення у вихованні має естетика на базі мистецтва - музики, пісні, образотворчого мистецтва, скульптури, театру тощо. Нарешті, виховання молоді повинно включати розвиток творчих та мистецьких здібностей. Фундаментальне знання української історії і розвитку етнопсихології та етнопедагогіки українського народу ставить вченого на мистецький рівень управління педагогічними процесами. Г. Ващенко ґрунтовно висвітлює українські традиції, відображені у народній творчості й у творах кращих митців і письменників. Педагог звертає увагу, перш за все, на українську

160

гостинність та доброзичливість, уважність та щирість, потяг до краси й мистецької творчості, до музики, співу й танців, побут з його вірністю у коханні, статевою культурою і здоровим сімейним життям, найвищі чесноти лицарства, готового до героїських звитяг, успадковані за часів Козаччини і відновлені у період визвольних змагань 1917—х років, а в найновішому часі – в героїчній боротьбі проти окупантів України. Усе це дає Г.Ващенку можливість стверджувати, що розвиток моральних цінностей українця починається з пісенної скарбниці України, зі звичаїв українського народу, з його літератури, мистецтва, християнської віри та історичного минулого. На думку педагога, відтворення цього минулого з його культурними скарбами і черпання зі скарбниць інших народів того, що є найкращим і відповідає нашій духовності, дає нам тверду основу для створення є власного виховного ідеалу. Вихований на християнських принципах моральності, альтруїзму, толерантності, він високо цінує людську гідність, а отже, національну в цілому. В основу розвитку моральних цінностей української молоді Г.Ващенко виокремлює загальнолюдські й національні цінності, до яких належать моральний закон творення добра і боротьба зі злом, пошук правди і справедливого ладу. Джерелом високоморальних цінностей є християнство. Побудований на цій основі світогляд людини веде її на шлях служіння подвійній високій меті: Богові і своїй нації; Богові як абсолютній Істині, Красі, Справедливості і нації як спільноті, в якій ці абсолютні цінності повинні знайти своє втілення.

Розвиток розумових сил і волі в системі виховання Г. Ващенка є основною технологією морального виховання, метою якої є допомога людині стати кращою, духовно вищою. Його педагогічна концепція визнає вічний і незмінний характер моральних цінностей - "Служба Богові й Батьківщині". Благополуччя, щастя українського народу розглядаються як наближення до цих цінностей шляхом вдосконалення обов'язку перед ними. Поведінка вважається такою, що відповідає цінностям, якщо вона є результатом виконання обов'язку, альтруїстично забарвленою, і не відповідає, якщо її причиною є негативні властивості, людські пристрасті, що несумісні з ним. Вибір між обов'язком і негативними психічними властивостями є вольовим актом. Конфлікт між обов'язком і пристрастями розв'язується внутрішніми переконаннями людини. Переконання є автономними утвореннями і ніхто не може нав'язати людині будь-якої поведінки, якщо вона не усвідомила, що сама прийняла на себе певний обов'язок. Саме почуття обов'язку обумовлює поведінку. Звідси головним завданням системи виховання Г. Ващенка є виховання внутрішніх переконань людини шляхом розвитку розумових сил і волі.

«Раб або людина, психіка якої формувалася за якимось спільним для багатьох стандартом, творити не може» [1, с. 183], говорить Григорій

Ващенко. Ідеал людини – це те найкраще, що створив народ у розумінні властивостей людської особистості та її призначення. Ретельно проаналізувавши історичний розвиток українського національного ідеалу, психологічні особливості українців, народні традиції, Г.Ващенко попереджав, що відмова від національних традицій рівнозначна відмові від своєї національності. На Сьогодні саме ці слова є надзвичайно актуальними. Висновки. Отже, Г. Ващенко в реалізації своєї життєвої мети - служіння Богові й Україні - визначив для себе завдання – створити освітньо–виховну систему для України. І цьому він присвятив усе своє життя поза Батьківщиною, користуючись свободою в умовах вільного світу. Він зумів зібрати матеріал з українських і зарубіжних джерел, творчо його переосмислити та організувавши об’єктивну навчально-виховну систему нового покоління в Україні. Будуючи власну педагогічну концепцію, Г. Ващенко привертая увагу науковців до виховання молоді на принципах національного традиційного родинного виховання, відстоював необхідність гармонійного виховання особистості, зробив спробу систематизувати сукупність методів та принципів навчання, виступав за виховання у дітей та молоді любові до Батьківщини, одним з перших зробив ретроспективний аналіз українського виховного ідеалу.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження полягають у трансформації ідей Григорія Ващенко щодо розвитку моральних принципів дітей в сучасний навчально-виховний процес.

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. - Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 190 с.
2. Персоналії в історії національної педагогіки. 20 видатних українських педагогів / за ред. А. М. Бойко. – Полтава: АСМІ, 2002. – 452 с.
3. Основи національного виховання: концептуальні положення. Частина 1. /За заг. ред. В.Т.Кузя, Ю.Д.Руденка, З.О.Сергійчука. – К., 1993. – 145 с.
4. Рудакевич М. Григорій Ващенко про виховний ідеал //Мандрівець. – 1997. – №2-3. – С. 32-36.
5. Ступарик Б.М. Про мету національного виховання в Україні. // Педагогіка і психологія. – 1996. – №2. – С. 3-7.
6. Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1993. – 332 с.
7. Ткаченко Н.С., Ходосов К.О. Іван Котляревський у школі. – К., 1968. – 224 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Vashhenko G. Vihovnij ideal / G. Vashhenko. - Poltava : Poltavs'kij visnik, 1994. – 190 s.
2. Personalii v istorii nacional'noï pedagogiki. 20 vidatnih ukraïns'kih pedagogiv / za red. A. M. Bojko. - Poltava: ASMI, 2002. – 452 s.
3. Osnovi nacional'nogo vihovannja: konceptual'ni polozhennja. Chastina 1. /Za zag. red. V.T.Kuzja, Ju.D.Rudenka, Z.O.Sergijchuka. – K., 1993. – 145 s.
4. Rudakevich M. Grigorij Vashhenko pro vihovnij ideal //Mandrivec' – 1997. – №2-3. – S. 32-36.
5. Stuparik B.M. Pro metu nacional'nogo vihovannja v Ukraïni. // Pedagogika i psihologija. – 1996. – №2. – S. 3-7.
6. Subtel'nij O. Ukraïna. Istorija. – K., 1993. – 332 s.
7. Tkachenko N.S., Hodosov K.O. Ivan Kotljarevs'kij u shkoli. – K., 1968. – 224 s.

Redkodubskaya A. A. Development of children’s moral values in creative legacy by Gregory Vashchenko. The article is devoted of basic methods of development of children’s moral values in creative legacy by Gregory Vashchenko. During analysis of philosophical, pedagogical, poetic works by Gregory Vashchenko to identify the views of the scientist on development of children’s moral values. The work focuses on the fact that many scholars writer on the relevance of the views of G. Vaschenko, namely A. Aleksyuk, G. Vasanovich, A. Gentosh, A. Koval, A. Pogrebnoy, A. Boiko, A. Marushkevich, N. Stelmahovich, B. Stuparick, A. Subtel'ni and others. Analyzing the scientific heritage of G. Vaschenko, the author makes the conclusion that scientist named development of children’s moral values as extremely difficult and demanding task, and therefore, urged to consider the experience of the educational system from the beginning to modern transformational. During the analysis of pedagogical works scientist have the priority of ethnic patriotism as the target component the educational process for development of children’s moral values. Ukrainian educational ideal, by G. Vaschenko, includes Christian educational ideal in its historical and national forms and universal, which also has its Christian Foundation. The study proved that the development of children’s moral values scientist communicates with transmission from generation to generation national traditions, cultural heritage, the struggle of good and evil, the search for founding of truth.

Key words: moral values, moral education, educational process, educational ideal.

Отримано 15.04.2015 р.